

Андросович К.А.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Відомості про автора: *Андросович Ксенія Анатоліївна* – кандидат психологічних наук, завідувач відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості Інституту обдарованої дитини НАПН України, м. Київ

У статті розкрито проблему вивчення процесу соціалізації особистості у соціально-психологічному вимірі. Наголошується, що соціалізація – це процес набуття, результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, знань, цінностей, рис характеру, компетентності, спеціальних навичок, соціальної чутливості, групових норм, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій, варіативності, багатоманітності принципів організації, видів діяльності; процес систематизації, конструювання, інтегрування індивідом образу світу, частиною якого є уявлення про самого себе як частини цього світу; процес формування соціальності та соціальної лабільності як головного результату соціалізації, де здійснюється творчість людини, її самовизначення. Показано, що процес соціалізації особистості зумовлений, з одного боку, складною системою різнорівневої соціальної детермінації, з іншого – віковими та індивідуальними особливостями, носить міждисциплінарний характер і вимагає розроблення нових методів для його всебічного теоретичного та експериментального вивчення. Узагальнюючи певні спільні та відмінні позиції у тлумаченні процесу соціалізації особистості, наведено власний підхід до розуміння сутності соціалізації як наукової проблеми. Ми визначаємо соціалізацію особистості як процес її входження у світ конкретних соціальних зв'язків і інтеграції до різних типів соціальних спільнот через культуру, цінності та норми, на основі яких формуються її соціально значущі риси. Таке тлумачення соціалізації слугує основою нашого дослідження психологічних основ соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму.

Ключові слова: особистість, соціалізація, соціальний досвід, система соціальних ролей, соціально значущі риси, діяльність, творчість.

Постановка проблеми. Посилення уваги до проблеми соціалізації особистості можна пояснити все більш широким розумінням її впливу на розвиток і творчу реалізацію особистості в суспільстві, яке переживає етап трансформації [1-4].

У суспільних науках існує багато визначень поняття соціалізації, які відрізняються залежно від розуміння їх авторами сутності й структури особистості як психосоціогенної істоти.

Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає в засвоєнні індивідом соціального досвіду, однак розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються, з огляду на багатогранність самого феномену соціалізації та різноманітності його форм, зазначає В. Циба [12]. Цей факт зумовив необхідність аналізу теоретико-методологічних підходів до соціалізації особистості.

Поняття «соціалізація» (від лат. *socialis* – суспільний) має більш як столітню історію існування і є досить поширеним в науці. Цей термін було внесено до реєстру американської соціологічної асоціації. Пізніше проблема соціалізації стає міждисциплінарною і увага до неї підсилилася з боку спеціалістів різних наук – філософів, соціологів, педагогів, політологів і психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях виокремлюють два основних напрями дослідження процесу соціалізації: біогенетичний і соціогенетичний.

Представники біогенетичного напрямку вважають, що розвиток особистості визначають біогенетичні чинники, а отже, численні типи соціальної поведінки зумовлені генетично. Соціокультурні умови лише визначають темп розкриття природжених задатків і здібностей, однак не впливають на їх наявність – розвиток є дозрівання відповідно до внутрішнього плану.

Представники соціогенетичного напрямку об'єднують значну кількість етнопсихологічних, соціально-психологічних теорій та емпіричних досліджень. Головна теза напрямку полягає в тому, що різні типи особистості є продуктом різних культур, а культура виконує функцію стандартизації: інтегровані в особистості соціокультурні елементи стають для людини нормою (стандартом) відчуття, мислення і дій. Головним результатом соціалізації є адаптація людини до культури, в якій вона живе.

Аналізуючи роботи В. Москаленко, В. Циби та інших дослідників можна припустити, що всі наявні концепції дослідження процесу соціалізації потрібно розглядати з точки зору двох концепцій: американської та французької, кожна з яких має певну специфіку [8; 9; 12].

В американській та французькій соціології поняття «соціалізація» сформулювалося наприкінці XIX ст. і пов'язане з іменами американського соціолога Ф. Гіддінгса і французького соціолога Г. Тарда. Американські дослідники схильні звужувати сенс цього поняття та визначали, що соціалізація – це процес навчання, спосіб прийняття групових норм, адаптація. Французькі вчені тлумачать соціалізацію значно ширше – комплекс взаємовідносин між людиною та суспільством. Головна відмінність американської та французької концепції соціалізації полягає в тому, що перші виходять з розуміння суспільства як організації індивідів, а другі розглядають суспільство як первісно ціле. Відтоді поняття соціалізації еволюціонувало й охопило різні аспекти цього явища, про що можна прочитати не лише в опрацьованих наукових доробках [наприклад, 9; 10; 11; 12], а й у довідковій літературі [5].

Для кращого структурування розуміння поняття «соціалізації» потрібно виокремити три основні наукові підходи дослідження соціалізації зарубіжними та вітчизняними вченими, до яких увійшли культуроантропологічна, соціологічна і психологічна науки.

Аналізуючи підхід до проблеми соціалізації в культуроантропології, потрібно зауважити, що одними з перших досліджень соціалізації проводилися саме в культуроантропології. У контексті культуроантропології (родоначальником культурної антропології вважається Ф. Боас) соціалізацію визначають як процес передачі культурної спадщини, оволодіння культурою, соціально значущими цінностями, нормами, зразками поведінки тощо. Цей процес отримав назву окультурення. На рівні з ним в антропології застосовують такі назви, як інкультурація, культурне обумовлення.

Нині використовують ще одне поняття – культурна трансмісія, що постає механізмом, за допомогою якого група «передає себе в спадок» своїм новим членам.

Проведено чимало досліджень, метою яких було виявлення відмінностей у процесі соціалізації індивіда через порівняння двох і більш культур. Наприклад, М. Мід і Р. Бенедикт досліджували процеси соціалізації в суспільствах, що перебувають на різних стадіях суспільного розвитку. До сфери їх інтересів належало дослідження способів впливу культури цього суспільства на характер і результати життєвих змін індивіда.

Австрійський культуроантрополог І. Ейбл-Ейбесфельд досліджував методи соціалізації (зокрема, виховання), вивчаючи батьківсько-дитячі відносини в деяких племенах Африки, Південної Америки і Нової Гвінеї. Американський дослідник Р. Ронер на основі аналізу більше сотні культур спробував пояснити процеси соціалізації через теорію батьківського прийняття – відторгнення.

Американські культуроантропологи Б. Уайтинг і Дж. Уайтинг здійснили дослідження особливостей соціалізації, зрівнявши шість культур. Вони виявили вплив соціальної структури на характерні для культури стилі соціалізації.

Проте, попри значний внесок у дослідження соціалізації учених-антропологів, загалом процес соціалізації в межах культуроантропології розглядають як автоматичний, завдяки якому індивід сприймає культуру в міру свого розвитку.

Підхід до проблеми соціалізації в соціології активно вивчали в першій половині XIX ст., коли вона починала затверджуватися як самостійна наука. Однією з найважливіших проблем стає проблема взаємовідносин людини і суспільства. Так, основоположник соціології О. Конт віддавав пріоритет суспільству як первинній реальності. Він ставив задачу підкорення індивідуального суспільному, оскільки індивід не може існувати самостійно ізольовано від цілого. На відміну від О. Конта, англійський науковець Г. Спенсер підкреслював автономію індивіда. Він вважав, що суспільство – це частина природи, вищий етап загальної еволюції. Згідно з підходом Г. Спенсера, людина в природному стані значною мірою антисоціальна, соціальною ж істотою вона стає в ході тривалої еволюції [11; 12].

Американський соціолог Л. Уорд розділяв підходи Г. Спенсера про еволюційний розвиток суспільства, але разом із біологічними чинниками цього розвитку підкреслював важливість психічних (свідомих) процесів. Він вважав, що людські бажання та інтелект відіграють важливу роль в перетворенні навколишнього середовища.

Продовжуючи ідеї Л. Уорда, Ф. Гіддінгс зазначав, що «функція суспільства полягає в розвитку свідомого життя і в створенні людської особистості: для цієї мети вона насправді існує» [11, с. 23]. Так, Ф. Гіддінгс вважав, що соціалізація як процес «розвитку соціальної природи чи характеру» людини відбувається в результаті стихійного впливу оточення, а також завдяки впливам суспільства згідно зі «свідомим планом».

Г. Тард визначав суспільство як продукт взаємодії індивідів. Він першим спробував описати процес інтерналізації норм через соціальну взаємодію [11, с. 40].

В наступних соціологічних дослідженнях проблеми соціалізації найбільш поширеними стали адаптивна і рольова концепції соціалізації. Так, з найбільшою повнотою адаптивна концепція соціалізації знайшла вираження в теоретичній системі Дж. Дьюї та В. Кукартца про те, що закладені в людині від природи унікальні здібності можуть виявитися лише в процесі соціалізації.

Соціалізацію він розуміє як пристосування до суспільного середовища і підкреслює, що в цьому процесі необхідно «викристалізувати» індивідуальність кожної людини [11, с. 49]. Згідно з дослідженнями американського соціолога Т. Парсонса, соціалізація є динамічним процесом, пов'язаним зі структурною організацією суспільства. Головний її механізм – це пристосування, що має розв'язати, сублімувати конфлікти особистості й суспільства, тобто не допустити відхилень у поведінці. Зокрема Д. Креч, Д. Крагфілд, Е. Балачей зазначають, що соціалізація є прийняттям особистістю переконань, цінностей і норм вищого чи нижчого статусу, характерних для групи членства, до якої належить особистість.

Однією з провідних ідей рольової концепції соціалізації стало положення відомого французького соціолога Е. Дюркгейма, який розглядав суспільство як незалежну від індивідів, поза- і надіндивідуальну реальність. Суспільство домінує над індивідом і створює його. Бачення світу індивідом визначається «колективними уявленнями», які виробляє суспільство. Згідно з підходом Е. Дюркгейма, соціалізована особистість – це особистість, що вміє пригнічувати індивідуальні інтереси заради суспільних. Ці позиції рольової концепції соціалізації також підтримує відомий американський соціолог і психолог Дж. Мід, який визначає індивіда як продукт соціального розвитку.

Мета статті – розкрити проблему вивчення процесу соціалізації особистості у соціально-психологічному вимірі.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Аналіз соціалізації він здійснює в термінах міжособистісних відносин. Соціалізацію він визначає як процес комунікативних взаємодій, у ході яких індивід бере на себе ролі інших, формуючи своє «Я». Дослідження Дж. Міда разом з Ч. Кулі в наукових джерелах ще мають назву модель соціалізації

«міжособистісного спілкування» або «Я-теорія» чи ще теорія «дзеркального Я». Роль, ролеве наuczіння, на думку Дж. Міда, мають значення основного механізму соціалізації. З ролями пов'язані основні соціокультурні цінності і символи. Ролеве тренування дає змогу засвоїти закріплені в ролі соціальний досвід, без якого неможливе формування самосвідомості [11; 12].

Таким чином, у руслі позитивістської соціології суспільству відведена провідна роль, а пізнання йшло від соціуму до індивіда. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. формується новий напрям соціології – розуміюча соціологія, шлях пізнання в якій, навпаки, йде від індивіда до соціуму.

Основоположник розуміючої соціології німецький учений М. Вебер, пояснюючи поведінку людини, коли суб'єктивно осмислені дії індивіда співвідносяться з поведінкою інших людей, вводить поняття «суспільно орієнтованих дій». Ці дії допускають суб'єктивну мотивацію індивіда або групи і осмислену орієнтованість на інших (на очікування).

Наголошуючи на індивідуальності людини, німецький соціолог Г. Зіммель зазначає, що, вступаючи у певні відносини, індивід знаходить деякі характерні для нього якості, які постають для нього суттєвими (кожна людина є індивідуумом з характерними властивостями, які не можна зустріти вдруге в такому самому поєднанні).

Сучасні дослідження західної соціології ґрунтуються на розумінні соціалізації як частини процесу становлення особистості, в ході якої формуються загальні, поширені, стійкі риси особистості, що виявляються в соціально-організованій діяльності, яка регулюється ролевою структурою суспільства [11; 13; 14].

Наукові дослідження Т. Парсонса разом з психологами Дж. Морено і І. Лінтона також можна зарахувати до ролевої концепції соціалізації або до моделі соціалізації «ролевого тренінгу». Вони вивчають особистість як функцію, але вже в тих соціальних ролях, сукупність яких індивід виконує в суспільстві. Включаючись у процесі соціалізації в певні соціальні групи, індивід засвоює очікування ролевої поведінки, вивчає способи їх виконання і завдяки цьому стає особистістю.

Отже, соціологічний підхід до проблеми соціалізації акцентує саме на ролі суспільства в розвитку особистості, її свідомості та самосвідомості. Для того, щоб вижити, індивіду необхідно пристосуватись до соціального середовища (Дж. Дьюї, В. Кукарц), долучитись до певних соціальних груп, засвоїти відповідні ролі і закріпити їх в соціальному досвіді, адже без цього неможливе формування самосвідомої особистості (Е. Дюркгейм, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс).

Звернення до трактування поняття «соціалізація» у вітчизняних і зарубіжних соціологічних словниках дає змогу зафіксувати основні положення соціологічної науки до проблеми соціалізації, а саме: соціалізація – це процес засвоєння, дотримання та відповідності індивіда зразкам поведінки, психологічним механізмам, соціальним нормам і цінностям, необхідних для успішного його функціонування в цьому суспільстві; це процес становлення особистості й істотний елемент соціальної взаємодії [11; 13; 14].

У контексті психології соціалізація – це процес і результат засвоєння і активного відтворювання індивідом соціального досвіду, здійснюваний в спілкуванні і діяльності. Поняття соціалізації було введено в соціальну психологію в працях А. Бандури, Дж. Кольмана та ін. [11]. У різних наукових школах поняття соціалізації отримало різну інтерпретацію. Найпоширенішим довгий час була психоаналітична концепція розуміння соціалізації – модель соціалізації «особистісного контролю» [11].

Основи психоаналітичного напрямку були закладені австрійським психіатром і психологом З. Фрейдом [11, с. 106-137]. Він вважав, що люди народжуються з прагненнями, які потенційно асоціальні. Так, З. Фрейд вважав, що соціалізація зводиться до придбання контролю над імпульсами з метою адаптації до навколишнього, переважно ворожого середовища. З іншого боку, А. Адлер [11, с. 162-187] визначав, що рушійною силою психічного розвитку є відчуття спільності з іншими людьми, а не природжені потяги (З. Фрейд), не природжені архетипи (К. Юнг).

Говорячи про формування соціального стилю життя людини науковець наголошував на важливості збереження і розвитку індивідуальності [11]. Проблеми відносин людини з соціумом та їх вплив на розвиток особистості вивчали й інші психоаналітики. Так, Е. Еріксон багато в чому переглянув позиції З. Фрейда і дійшов висновку про значний вплив культури і соціального оточення дитини на її розвиток. Е. Еріксон визначав соціальне становлення особистості як стадійний процес, тому його модель соціалізації отримала назву – «еволюційна» [11, с. 215-246]. Він виокремлював вісім стадій у розвитку ідентичності, які є серією критичних періодів, що необхідно подолати протягом життя. У контексті так званого гуманістичного психоаналізу Е. Фромма зв'язок індивіда і суспільства не є статичним.

Суспільство реалізує не лише функцію придушення, а й функцію творення особистості [11, с. 246-248]. Засади біхевіористичної концепції було закладено американськими психологами Е. Торндайком і Дж. Уотсоном. Предметом її вивчення є поведінка.

Розглянемо деякі підходи до соціалізації в контексті теорії соціального навчіння або так званої моделі соціалізації «соціального навчіння». До цієї теорії значний внесок зробили такі вчені, як А. Бандура, У. Бронфенбреннер, Д. Доллард, Дж. Міллер, Дж. Роттер, Е. Толмен, Р. Уолтер, К. Халл. Нині теорія соціального навчіння – це одна з небагатьох, у межах якої процес соціалізації вивчають на засадах природничо-наукових даних.

Увага дослідників у руслі цієї теорії зосереджена на вивченні поведінки особистості під впливом соціального оточення, яке є стимулом. Представники соціально-когнітивного напрямку цієї теорії А. Бандура і Дж. Роттер вважають, що поведінку людини регулюють складники взаємодії між внутрішніми явищами і чинниками оточення. Згідно з У. Бронфенбренером, у процесі соціалізації особистість відчуває вплив усіх взаємопов'язаних рівнів соціуму та своє власне життєве середовище буде як багаторівневе.

У руслі гештальтпсихології, так званої психодинамічної концепції соціалізації, питання розвитку особистості досліджував німецький психолог К. Левін. На думку К. Левіна, механізми соціалізації особистості полягають

в тому, що сила спеціально організованого дорослими «виховного бар'єра» в кожному конкретному випадку залежить від характеру самої дитини, її потреб, цілей, домагань і від того, як ці особистісні сили проєктуються в її індивідуальному життєвому середовищі.

Ідеї К. Левіна отримали розвиток у працях Ф. Хайдера. Він активно досліджував проблеми сприйняття особистістю соціальної дійсності і такий важливий соціальний об'єкт, як іншу людину. Гуманістична психологія є одним з провідних напрямів сучасної зарубіжної психології. Ця концепція як основна модель приймає відповідальну людину, яка вільно робить власний вибір серед запропонованих можливостей. Її засновником був американський психолог Г. Олпорт [11, с. 274-295]. Одним із головних положень цієї теорії було таке: особистість є відкритою і саморозвивальною системою. Він виходив з того, що людина – соціальна істота, і тому не може розвиватись без взаємодії з суспільством. Спростовувавши підхід психоаналізу до психічного розвитку як на адаптацію до середовища, А. Маслоу виголошував ідею про те, що людина не прагне рівноваги з середовищем, а хоче підірвати цю рівновагу. Мета особистісного розвитку, згідно з А. Маслоу, полягає в прагненні до зростання та самоактуалізації.

Працюючи над розв'язанням проблеми (як і Г. Олпорт), А. Маслоу дійшов висновку про те, що ідентифікація має здійснюватися в зовнішньому плані, а відчуження – у внутрішньому, тобто людина може активно контактувати з суспільством і водночас залишатися самою собою [11, с. 482].

Питання цілісності й унікальності особистості також вивчав К. Роджерс, який вважав, що досвід, придбаний людиною протягом життя (феноменальне поле) є унікальним й індивідуальним. Він стверджував, що все людство володіє природною тенденцією рухатись в напрямі незалежності, соціальної відповідальності, креативності та зрілості. Науковець стверджував, що повноцінно функціонуюча людина володіє здібністю до творчості [11, с. 533].

Представники когнітивної концепції соціалізації (так званої когнітивної моделі соціалізації) підкреслюють значення когнітивних процесів як головної можливості засвоєння певних соціальних дій особистості. У своїх дослідженнях ці теоретики виходять із психологічної теорії розвитку Ж. Піаже. Одним із провідних представників когнітивної концепції соціалізації є американський психолог Л. Колберг, який визначають соціалізацію особистості передусім як процес розвитку моральної свідомості, засвоєння норм і правил соціального життя. Соціалізованість дитини, на думку Л. Колберга, спирається на її когнітивне дозрівання і рухається від пасивного прийняття вимог дорослих до розуміння соціальних вимог як добровільних погоджень між вільними людьми [6; 7].

За діяльнісною концепцією соціалізації розвиток особистості відбувається в процесі включення в різноманітні види діяльності. Важливим етапом формування особистості дитини є ігрова діяльність, гра. Гра постає соціальною за походженням діяльністю і соціальною за своїм змістом. До діяльнісної концепції соціалізації особистості також можна зарахувати

визначення сучасних українських психологів, які відзначають, що соціальна діяльність (праця, спілкування, пізнання, гра, навчання) є головним чинником соціалізації.

Системна концепція соціалізації передбачає одночасне вивчення всіх сторін розвитку дитини, а також допомагає зрозуміти їх взаємозв'язок і взаємозумовленість. Система – це комплекс частин (підсистем) та їх взаємозв'язків, взаємовпливів і взаємодій. Кожен із нас є цілісною системою, яка складається з різноманітних підсистем [12].

До системної концепції соціалізації особистості належить регулятивно-детерміністська теорія особистості українського вченого В. Циби. Згідно з його дослідженнями, соціалізація – це набуття людиною (тобто формування сфери свідомості в її психічній системі) соціогенних параметрів (соціогенних потреб, соціальних настанов, рис характеру, компетентності й інших) під соціальним впливом для уможливлення її життєдіяльності як особистості в соціальних структурах різних соціальних інституцій [12].

Відповідно до інтегральної концепції соціалізації, наша психічна активність має декілька вимірів, розмірностей, аспектів, рівнів, інстанцій тощо.

Ці складові можуть бути рядоположні, створювати ієрархії чи належати до якісно різноманітних субстанцій. Узагальнено інтегральність виявляється в активності, зв'язності, прагненні до цілісності й абсолюту, синергічності й акмеологічності.

Зокрема В. Москаленко [9] вважає, що соціалізація – це результат взаємодії численних чинників:

1) визначення соціалізації як процесу інкультурації, тобто трансляції культурно заданих моделей поведінки, цінностей від покоління до покоління;

2) визначення соціалізації як інтерналізації, тобто як процесу засвоєння різних модусів соціального досвіду;

3) визначення соціалізації як адаптації.

Цей підхід акцентує на результаті соціалізації як досягненні потрібної соціалізованості, адже вони визначають різні моменти єдиного процесу соціалізації [9].

Саме інтегральна концепція соціалізації особистості забезпечує дослідників мітками, матрицями, орієнтирами для феноменологізації та концептуалізації, дослідження і діагностики, обробки і інтерпретації, терапії і корекції, мотивації і управління, навчання і розвитку, конструюванню і творчості в сфері психології.

Отже, психологічний підхід до проблеми соціалізації особистості розкриває різноманітні концепції трактування цього поняття, які втілюються в цілісності вирішення взаємовідносин у системі «індивід – суспільство».

Так, психологія ставить акцент на індивіда, який має приборкати власні природні інстинкти; постійно перебувати в процесі соціального навчання через наслідування, систему заохочень і покарань; пізнавати і використовувати вчинки людей встановлюючи рівновагу з соціумом; включатися в різноманітні види діяльності набуваючи соціальний досвід;

бути цілісним у відносинах з оточуючим світом; систематизувати й інтегрувати власну діяльність та спілкування під час самореалізації та самоствердження в соціумі.

Психологічний підхід дає змогу всесторонньо підійти до проблеми індивіда в соціальному середовищі, що розкриває нові можливості наукових досліджень.

Аналізуючи зміст основних концепцій і моделей соціалізації особистості в культуроантропології, соціології та психології, потрібно зазначити, що кожний науковий підхід робить важливий внесок у розуміння процесу соціалізації.

Якщо розглянути концепції в ієрархічному порядку, то всі вони зводяться до останньої інтегральної концепції, яка охоплює надбання всіх попередніх, інтегруючи їх у відповідну цілісну систему взаємодії індивіда з соціумом. Ця взаємодія враховує гомонізацію, соціальну адаптацію, інкультурацію, соціальну ідентичність, системність і інтеграцію «успішної» соціалізації особистості.

Згідно з теоретичним аналізом, варто зауважити, що довкола проблеми соціалізації сфокусувалися інтереси вчених різних сфер – етнографів, культурологів, соціологів, психологів, педагогів. Дослідження соціалізації сприяли більш усесторонньому висвітленню цієї проблеми. Водночас вони не сприяли створенню єдиної чіткої концепції. Критерії соціалізації залишаються дещо розмитими і невизначеними.

Концепція Е. Еріксона знімає дискусійний характер соціально-психологічної проблеми соціалізації дорослих і літніх людей, стверджує не лише можливість, а й необхідність позитивної соціалізації на всіх вікових етапах.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що соціалізація – це процес набуття, результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, знань, цінностей, рис характеру, компетентності, спеціальних навичок, соціальної чутливості, групових норм, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій, варіативності, багатоманітності принципів організації, видів діяльності; процес систематизації, конструювання, інтегрування індивідом образу світу, частиною якого є уявлення про самого себе як частини цього світу; процес формування соціальності та соціальної лабільності як головного результату соціалізації, де здійснюється творчість людини, її самовизначення.

Процес соціалізації особистості зумовлений, з одного боку, складною системою різнорівневої соціальної детермінації, з іншого – віковими та індивідуальними особливостями, носить міждисциплінарний характер і вимагає розроблення нових методів для його всебічного теоретичного та експериментального вивчення.

Узагальнюючи певні спільні та відмінні позиції у тлумаченні процесу соціалізації особистості, наведено власний підхід до розуміння сутності соціалізації як наукової проблеми. Ми визначаємо соціалізацію особистості як процес її входження у світ конкретних соціальних зв'язків і інтеграції до різних типів соціальних спільнот через культуру, цінності та норми, на

основі яких формуються її соціально значущі риси. Таке тлумачення соціалізації слугує основою нашого дослідження психологічних основ соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного соціуму.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; за заг. ред. А.Й. Капської. К., 2002. 164 с.
2. Андрущенко В.П. Інформаційна підтримка освіти: переваги та ризики. Професійне становлення особистості. 2015. № 4. С. 14-18.
3. Киричук В.О. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі навчально-виховного процесу. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 192 с.
4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Пед. думка, 2009. 520 с.
5. Крилова С.А. Особистість. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. С. 457-458
6. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: Європейські обриси. К.: Віра Інсайт, 2000. 543 с.
7. Лукашевич М.П. Соціалізація: виховні механізми і технології. К., 1998. 112 с.
8. Мельник М.Ю. Вивчення особистісних чинників розвитку обдарованої особистості. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. № 8 (51). С. 5-8.
9. Москаленко В.В. Соціальна психологія. К.: Центр навч. літ-ри, 2005. 624 с.
10. Соціалізація школярів і соціально-педагогічні технології. К.: Павел, 2000. 55 с.
11. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). СПб.: Питер Ком, 1999. 608 с.
12. Циба В.Т. Система соціальна психологія. К.: Центр навч. літ-ри, 2006. 328 с.
13. Putnam R.D. Bowling alone: America's deciding social capital. The Journal of Democracy. 1995. Vol. 6. No. 1. P. 65-78.
14. Putnam R.D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. N.-Y.: Simon & Schuster, 2000. 541 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Aktualni problemy sotsialno-pedahohichnoi roboty (modulnyi kurs dystantsiinoho navchannia) / A.I. Kapska, O.V. Bezpalko, R.Kh. Vainola; za zah. red. A.I. Kapskoi. K., 2002. 164 s.
2. Andrushchenko V.P. Informatsiina pidtrymka osvity: perevahy ta ryzyky. Profesiine stanovlennia osobystosti. 2015. № 4. S. 14-18.
3. Kyrychuk V.O. Sotsialno-pedahohichne proektuvannia rozvytku obdarovanosti uchnia v systemi navchalno-vykhovnoho protsesu. K.: Instytut obdarovanoi dytyny, 2014. 192 s.
4. Kremen V.H. Filosofiiia liudynotsentryzmu v stratehiiakh osvitnoho prostoru. K.: Ped. dumka, 2009. 520 s.
5. Krylova S.A. Osobystist. Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk. K.: Abrys, 2002. S. 457-458
6. Lavrychenko N.M. Pedahohika sotsializatsii: Yevropeiski obrysy. K.: Vira Insait, 2000. 543 s.

7. Lukashevych M.P. Sotsializatsiia: vykhovni mekhanizmy i tekhnolohii. K., 1998. 112 s.
8. Melnyk M.Iu. Vyvchennia osobystisnykh chynnykiv rozvytku obdarovanoi osobystosti. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2016. № 8 (51). S. 5-8.
9. Moskalenko V.V. Sotsialna psykholohiia. K.: Tsentr navch. lit-ry, 2005. 624 s.
10. Sotsializatsiia shkoliariv i sotsialno-pedahohichni tekhnolohii. K.: Pavel, 2000. 55 s.
11. Khell L., Zyhler D. Teoryy lychnosti (Osnovnye polozheniia, yssledovaniia y prymyenyie). SPb.: Pyter Kom, 1999. 608 s.
12. Tsyba V.T. Systemna sotsialna psykholohiia. K.: Tsentr navch. lit-ry, 2006. 328 s.
13. Putnam R.D. Bowling alone: Americas deciding social capital. *The Journal of Democracy*. 1995. Vol. 6. No. 1. P. 65-78.
14. Putnam R.D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. N.-Y.: Simon & Schuster, 2000. 541 p.

Androsovykh K.A., The problem of studying the process of socialization of personality: social and psychological dimension

The article reveals the problem of studying the process of socialization of the individual in the socio-psychological dimension. It is emphasized that socialization is a process of acquisition, the result of assimilation and active reproduction by an individual of social experience, knowledge, values, character traits, competence, special skills, social sensitivity, group norms, a system of social roles, connections and relations in the conditions of uncertain social situations, variability, multifaceted principles of organization, types of activities; the process of systematization, construction, integration of the image of the world by an individual, a part of which is the idea of oneself as a part of this world; the process of forming sociality and social lability as the main result of socialization, where human creativity and self-determination are carried out. It is shown that the process of socialization of the individual is determined, on the one hand, by a complex system of multilevel social determination, on the other – by age and individual characteristics, is interdisciplinary in nature and requires the development of new methods for its comprehensive theoretical and experimental study. Summarizing certain common and different positions in the interpretation of the process of socialization of the individual, a unique approach to understanding the essence of socialization as a scientific problem is given. We define the socialization of an individual as the process of his entry into the world of concrete social relations and integration into various types of social communities through culture, values and norms, on the basis of which his socially significant features are formed. This interpretation of socialization serves as the basis of our study of the psychological foundations of socialization of gifted student youth in the conditions of modern society.

Key words: *personality, socialization, social experience, system of social roles, socially significant features, activity, creativity.*